

MICHAŁ MACHURA* | INSTYTUT BADAŃ EDUKACYJNYCH, WARSZAWA

Jak ChatGPT staje się czatem GPT – o apelatywizacji nazwy popularnego bota

Słowa kluczowe: ChatGPT, nazwa własna, apelatywizacja.

doi: <https://doi.org/10.31286/JP.00953>

Wprowadzenie

ChatGPT, chatbot stworzony przez amerykańską firmę OpenAI, to sztuczna inteligencja, której zadaniem jest generowanie tekstów stanowiących odpowiedzi na pytania i prośby użytkowników. Narzędzie to zostało udostępnione szerokiemu gronu odbiorców 30 listopada 2022 roku¹ (w wersji GPT-3.5) i od razu spotkało się z ich żywym zainteresowaniem. Dość powiedzieć, że w ciągu pięciu dni liczba osób korzystających z bota przekroczyła milion², a po dwóch miesiącach – już sto milionów³. To, rzecz jasna, skutkowało coraz częstszymi publikacjami na jego temat, także w języku polskim, gdzie pojawiały się (i wciąż pojawiają) takie formy, jak: *ChataGPT*, *Chatu GPT*, *chatowi GPT*, *czatem GPT*. W artykule próbuję wykazać, że każda z nich ma swoje uzasadnienie, zajmuje bowiem właściwe sobie miejsce w procesie, którego rezultatem jest apelatywizacja nazwy *ChatGPT*, wiążąca się również z jej pełną adaptacją fleksyjną i ortograficzną w języku polskim. W dalszej części tekstu rekonstruuję ten proces, zwracając szczególną uwagę na czynniki, które sprzyjają dezintegracji zrostu.

Przez *apelatywizację* rozumiem proces językowy, który polega na „wprowadzeniu, dodaniu do kategorii wyrazów pospolitych nowej jednostki leksykalnej, formalnie będącej odwzorowaniem jednego z wyrazów należących do kategorii nazw własnych z jednoczesnym przypisaniem temu nowemu apelatywowi znaczenia leksykalnego” (Rudnicka 2006: 192). Podzielam zarazem stanowisko Aleksandry Cieślukowej (2006: 51), wedle której apelatyw może powstać zarówno na drodze derywacji semantycznej, jak i słowotwórczej.

Poruszaną tematykę uważam za wartą podjęcia z trzech powodów: po pierwsze – apelatywizacja dokonała się w ciągu zaledwie kilku miesięcy od rozpowszechnienia się nazwy własnej w polskich tekstach, po drugie – proces dotyczy jednostki leksykalnej dla polszczyzny nietypowej (zrostu będącego połączeniem rzeczownika i skrótowca), po trzecie wreszcie – problemami ortograficzno-fleksyjnymi, które wiążą się z nazwą *ChatGPT* i jej funkcjonowaniem

* michal.machura@interia.pl; ORCID: 0000-0002-6271-6640

1 <https://openai.com/blog/chatgpt> (dostęp: 13 czerwca 2023).

2 <https://www.digitalinformationworld.com/2023/01/chat-gpt-achieved-one-million-users-in.html> (dostęp: 13 czerwca 2023).

3 <https://www.reuters.com/technology/chatgpt-sets-record-fastest-growing-user-base-analyst-note-2023-02-01/> (dostęp: 13 czerwca 2023).

w polszczyźnie, są zainteresowani użytkownicy języka, o czym świadczą pytania kierowane w tej sprawie do poradni językowych (UW⁴ i PWN⁵).

1. Etapy apelatywizacji nazwy *ChatGPT*

1.1. Forma wyjściowa (kanoniczna)

Jak pokazują zamieszczone poniżej przykłady (1)–(4), forma kanoniczna – *ChatGPT* – to zrost formalnie nieodmienny, względnie zrost odmienny czysto funkcjonalnie:

- (1) Już w przyszłym tygodniu Microsoft ma oficjalnie zaprezentować czwartą odsłonę chatbota *ChatGPT*⁶.
- (2) *ChatGPT* został opracowany przez firmę Open AI i jest generatywnym modelem sztucznej inteligencji.
- (3) Internet oszalał na punkcie *ChatGPT* – sztucznej inteligencji.
- (4) Rozkręca się zainteresowanie *ChatGPT*, botem napędzonym sztuczną inteligencją.

Spośród powyższych przykładów dwa pierwsze nie budzą zastrzeżeń normatywnych, ponieważ w (1) przed nazwą własną umieszczono odmieniany nadrzędnik, a w (2) pełni ona funkcję podmiotu w mianowniku. Zdania (3) i (4), w których zrost zajmuje odpowiednio pozycję dopełniacza i narzędnika, są już jednak stylistycznie niezręczne. Dlatego też, aby uniknąć każdorazowego poprzedzania nazwy *ChatGPT* w pozycji przypadku zależnego odmienianym wyrazem nadrzędnym, wskazującym na przynależność desygnatu do określonej klasy obiektów (botów bądź chatbotów)⁷, w polskich tekstach zaczęto posługiwać się formami, które nazywam tutaj *przejściowymi*.

1.2. Formy przejściowe

Pierwszą formą przejściową, adaptowaną fleksyjnie⁸, jest zrost z fleksją wewnętrzną:

- (5) KNF ostrzega przed informacjami z *ChatGPT*.

4 <https://poradniajezykowa.uw.edu.pl/porady/chatgpt/> (A. Hącia, 31.03.2023, dostęp: 13 czerwca 2023).

5 <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/ChatGPT;22600.html> (A. Wolański, 1.04.2023, dostęp: 13 czerwca 2023). Artykuł stanowi również uzupełnienie mojej polemiki z Adamem Wolańskim na łamach Poradni Językowej PWN.

6 Jeśli nie podano inaczej, przykłady pochodzą z polskich stron internetowych (Google.pl). W cytowanych przykładach zachowano pisownię oryginalną (wyróżnienia moje – M.M.).

7 Przykład (4) wymagałby wówczas prerעדagowania, np. *Rozkręca się zainteresowanie botem ChatGPT, napędzanym sztuczną inteligencją*.

8 Przez *formę przejściową adaptowaną fleksyjnie* rozumiem zrost *ChatGPT*, którego pierwszy człon przyjmuje polskie końcówki fleksyjne (tj. zrost z fleksją wewnętrzną), a przez *formę przejściową adaptowaną fleksyjnie i częściowo ortograficznie* (jest o niej mowa dalej) – odmieniane zestawienie *Chat GPT* (częściowa adaptacja ortograficzna polega na przekształceniu się zrostu *ChatGPT*, dla polszczyzny niestandardowego, w zestawienie z odmienianym nadrzędnikiem, takie jak na przykład *Sejm RP*; pełna adaptacja ortograficzna zachodzi zaś dopiero na poziomie form apelatywnych: *chat GPT* → *czat GPT*).

- (6) Wrocławscy badacze pracują nad polskim odpowiednikiem Ch a t u G P T.
- (7) Wygrał na loterii dzięki Ch a t o w i G P T, który wygenerował losowy ciąg cyfr.
- (8) Internet, cyberbezpieczeństwo, cyberprzestępczość to tematy kolejnej rozmowy, jaką portal Infor.pl przeprowadził z Ch a t e m G P T.
- (9) Ostatnimi czasy coraz więcej słyży, mówi i czyta się o Ch a c i e G P T.

Drugą zaś, adaptowaną fleksyjnie i częściowo ortograficznie, stanowi zestawienie z odmianianym nadrzędnikiem:

- (10) Czy Ch a t G P T mógłby być dobrym przewodnikiem po Nowym Sączu?
- (11) Urzędnicy będą korzystać z Ch a t a G P T.
- (12) Specjaliści ominęli blokady Ch a t u G P T.
- (13) Włochy mówią „stop” Ch a t o w i G P T – bezprawnie przetwarza dane i podaje „niezgodne z prawdą” odpowiedzi.
- (14) Szacuje się, że 75 procent mieszkańców naszego kraju nie miało do czynienia z Ch a t e m G P T.
- (15) Właśnie w Ch a c i e G P T widzę szansę na wykreowanie czegoś nowego, bo stare metody w stylu przeklejania tekstów po prostu nie będą miały już sensu.

W wypadku pierwszej formy przejściowej wzorcami są zrosty z fleksją wewnętrzną: rodzime, np. *Białystok – Białegostoku*, i obce, np. *AstraZeneca – AstryZeneki* (czyli zrosty, które jednak nie zawierają skrótowca), w wypadku drugiej – rodzime zestawienia, np. *Sejm RP* (czyli konstrukcje ze skrótowcem, które jednak nie są zrostami), i angielskie zrosty (nazwy własne), które zaczęły funkcjonować w polszczyźnie także jako zestawienia (będzie o nich mowa dalej). Wybór formy przejściowej zależy od tego, czy użytkownik języka poszukuje analogii na poziomie ogólnym, czy szczegółowym. W pierwszym wariantcie punktem odniesienia staje się dla niego jednostka tego samego typu, czyli zrost, bez względu na to, z jakich elementów się składa, a w drugim – konstrukcja złożona z takich samych elementów jak zrost *ChatGPT*, czyli z rzeczownika i skrótowca. W polszczyźnie zaś jedynymi jednostkami języka, które spełniają ten ostatni warunek, są zestawienia.

Tyle że użytkownicy języka bywają w swych wyborach niekonsekwentni. Zdarzają się bowiem teksty, w których występuje zarówno forma kanoniczna (w pozycji podmiotu), jak i jedna z postaci przejściowych (w przypadkach zależnych)⁹:

- (16) Naukowcy z PwR sprawdzili, czy Ch a t G P T rozumie żarty, wychwytuje błędy językowe, sarkazm i agresję, rozpoznaje spam.

9 <https://forsal.pl/lifestyle/aktualnosci/artykuly/8677626,chatgpt-zarty-emocje-sarkazm.html> (dostęp: 13 czerwca 2023).

(17) To jedne z największych dotąd badań dotyczących *Chatu GPT*.

(18) Badacze zadawali *Chatowi GPT* te same pytania, na które wcześniej odpowiedzieli już ludzie.

Użycie formy kanonicznej w (16) można tłumaczyć tym, że prawidłowa (mianownikowa) interpretacja frazy *ChatGPT* nasuwa się odbiorcy automatycznie (jest to wszak postać słownikowa), przez co nie musi on podejmować dodatkowego wysiłku intelektualnego w celu przypisania frazie właściwej wartości przypadku. Inaczej jest w (17) i (18), gdzie brak końcówek fleksyjnych, sygnalizujących funkcję składniową leksemu (Grzegorzczkova 2007: 99), spowodowałby, że odbiorcy potrzebowaliby prawdopodobnie minimalnie więcej czasu, by poprawnie zrozumieć oba zdania: musieliby sobie przypomnieć właściwości składniowe czasowników *dotyczyć* i *zadawać*. Można więc zaryzykować tezę, że autor tekstu, z którego pochodzą przykłady (16)–(18), używając w (17) i (18) formy przejściowej (zestawienia z odmienianym nadrzędnikiem) zamiast kanonicznej, kierował się względami pragmatycznymi, a ściślej: chęcią uczynienia tekstu przystępniejszym w odbiorze. Dezintegracji zrostu sprzyjają także inne czynniki, niemające bynajmniej charakteru pragmalingwistycznego. Zostaną one omówione w podrozdziale 1.3¹⁰.

1.3. Czynniki sprzyjające dezintegracji zrostu

Do traktowania zrostów jako pojedynczych wyrazów skłania między innymi odmienne niż w wypadku zestawień rozłożenie akcentów, np. *Białystok*, nie: **Białystok*. Zrosty są mianowicie akcentowane jak jeden wyraz, podczas gdy poszczególne człony zestawienia zachowują własny akcent i własne cechy gramatyczne (WSPP PWN: 1699, 1700; Grzegorzczkova, Puzynina 1999: 456). Mowa wprawdzie o formacjach typowych dla polszczyzny, innych niż *ChatGPT*, jednakże to one stanowią punkt odniesienia dla rodzimego użytkownika języka, kiedy styka się z analogiczną formą obcojęzyczną. A zważywszy na to, że wyraz *ChatGPT* akcentuje się jak zestawienia: *ChatGPT*, dezintegracji zrostu sprzyjają przede wszystkim czynniki prozodyczne. W konsekwencji spotykane są wypowiedzenia, w których reprezentantem jednostki *ChatGPT* jest pierwszy człon zrostu:

(19) Zapytałam *Chata* o kilka przykładów zawodów przyszłości, które mogą pojawić się wraz z rozwojem sztucznej inteligencji [...].

(20) *Chatowi* brakuje ludzkiej kreatywności, umiejętności krytycznego myślenia i rozwiązywania problemów, czyli kwestii wymaganych podczas pracy programisty.

(21) Jeśli więc uczeń postawi przed *Chatem* zadanie: Napisz rozprawkę o losie chłopów pańszczyźnianych na podstawie dzieł literatury polskiej w XIX wieku, to otrzyma gotową pracę.

¹⁰ Na marginesie (dziękuję za tę sugestię recenzentowi) należałoby odnotować, że postawienie spacji między członami zrostu nie zawsze musi być świadomym wyborem piszącego. Może wynikać na przykład stąd, że nie przywiązuje on wagi do pisowni albo zna nazwę *ChatGPT* wyłącznie z przekazu ustnego i, nie wiedząc, że forma kanoniczna to *zrost*, odmienia ją tak, jakby składała się z dwóch wyrazów, a później tę praktykę przenosi do internetu.

Eliptyczność przekazu, widoczna w przykładach (19)–(21), jest charakterystyczna zwłaszcza dla stylu potocznego (polszczyzny mówionej), cechującego się wariantywnością jednostek języka na różnych poziomach struktury językowej, w tym na gruncie morfologii, i preferującą konstrukcje maksymalnie ekonomiczne (Zdunkiewicz-Jedynak 2010: 99, 103).

Jednocześnie w niektórych wypowiedzeniach pojawia się tylko drugi człon zrostu, lecz *GPT* oznacza w nich model językowy (*generative pre-trained transformer*) wykorzystywany przez chatboty, w tym przez bota, którego dotyczy artykuł:

(22) Będzie polska odpowiedź na *GPT*.

(23) Nic dziwnego, że po złożeniu pod koniec grudnia wniosku o znak towarowy dla *GPT*, który oznacza „Generative Pre-trained Transformer”, OpenAI w zeszłym miesiącu zwróciło się do Urzędu Patentów i Znaków Towarowych Stanów Zjednoczonych (USPTO) o przyspieszenie procesu, powołując się na „niezliczone naruszenia i fałszywe aplikacje”, które zaczynają powstawać.

Niewykluczone są oczywiście konteksty, w których – w wyniku przesunięcia metonimicznego (część zamiast całości: nazwa modelu wykorzystywanego przez bota zamiast nazwy bota) – referentem frazy *GPT* będzie konkretnie *ChatGPT*. Takie użycia, zwłaszcza w języku mówionym, są o tyle uzasadnione, że model *GPT* warunkuje prawidłowe działanie bota, a metonimia „jest zarejestrowanym w języku skutkiem znaczącego *kadrowania* rzeczywistości”, czyli „wyznaczania w obrazie świata jego odpowiednich fragmentów jako fragmentów *relw antnych*” (Ziomek 1984: 206, wyróżnienie moje – M.M.; dalej autor pisze: „*Żagiel* dlatego oznacza statek, że jest w przekonaniu danej zbiorowości najważniejszą jego częścią”).

Wpływ na dezintegrację zrostu mają i polskie przepisy ortograficzne, które akcentują niestandardowość form typu *ChatGPT*. Biorąc pod uwagę, że zgodnie z regułą nr 96 (WSO PWN: 54) wielką literę wewnątrz wyrazów będących nazwą własną lub wchodzących w skład nazwy własnej akceptuje się „w y j ą t k o w o”, a według WSOF (s. LI) w „nazwach niektórych programów (w zapożyczeniach z języka obcego) *d o p u s z c z a l n e j e s t* użycie wielkiej litery na początku i w środku wyrazu”¹¹, użytkownik języka może odnieść wrażenie, że formacje takie jak *ChatGPT* sytuują się na granicy polskiej normy ortograficznej. W tym kontekście zapis *Chat GPT* stanowi przejaw tendencji purystycznych w języku polskim, ukierunkowanych tu nie tyle na wyrugowanie formacji niepożądaną, ile na poprawę komunikatywności tekstów przez zastąpienie formy kanonicznej (zrostu formalnie nieodmiennego) zestawieniem z odmianym nadrzędnikiem (por. Markowski 2018: 145).

Angielskich nazw własnych, które funkcjonują w polszczyźnie zarówno jako zrosty, jak i jako zestawienia, znajdziemy zresztą więcej: *PowerPoint/Power Point*, *WordPerfect/Word Perfect*, *YouTube/You Tube*, *OpenOffice/Open Office*. Frekwencywność obu typów form w polskich tekstach przedstawia tabela 1.

11 Wyróżnienia moje – M.M.

Tabela 1. Frekwencywność wybranych angielskich nazw własnych w polskich tekstach z uwzględnieniem postaci słowotwórczej nazwy

NKJP (PELCRA)				GOOGLE (TYLKO JĘZYK POLSKI), 11.06.2023			
WordPerfect	33	Word Perfect	3	WordPerfect	12 200	Word Perfect	4550
WordPerfecta	0	Word Perfecta	2	WordPerfecta	2640	Word Perfecta	137
PowerPoint	151	Power Point	30	PowerPoint	3 440 000	Power Point	171 000
PowerPointa	29	Power Pointa	2	PowerPointa	21 500	Power Pointa	4210
PowerPointem	3	Power Pointem	0	PowerPointem	2350	Power Pointem	1200
YouTube	1355 ¹²	You Tube	26	YouTube	126 000 000	You Tube	1 150 000
YouTube'a	6	You Tube'a	0	YouTube'a	253 000	You Tube'a	5360
OpenOffice	681	Open Office	46	OpenOffice	170 000	Open Office	73 400
OpenOffice'a	6	Open Office'a	3	OpenOffice'a	5390	Open Office'a	1740

Niektóre z tych zestawień zyskały nawet aprobatę normatywną, np. *Word Perfect* (Karpowicz 2001: 1190; WSO PWN: 1237¹³; WSOF: 1451) czy *You Tube* (w tekstach mniej oficjalnych¹⁴), choć wydaje się, że za dezintegracją zrostów *WordPerfect* i *YouTube* (oraz dwóch pozostałych ujętych w tab. 1) nie przemawiało aż tyle czynników, ile za dekompozycją formacji *ChatGPT*. Drugie człony zrostów: *WordPerfect*, *PowerPoint*, *You Tube* i *OpenOffice*, a więc i całe zrosty, są bowiem odmienne (zrost nie blokuje odmiany), podczas gdy drugi człon zrostu *ChatGPT* to nieodmienny skrótowiec (zrost blokuje odmianę¹⁵). W rezultacie w tym ostatnim wypadku na dekompozycję formy kanonicznej wpłynęły też uwarunkowania fleksyjne. Użytkownik języka zaś z większym prawdopodobieństwem posłuży się – zwłaszcza w przypadkach zależnych – formą *Chat GPT*, otwierającą drogę do odmiany nazwy, lub zrostem z fleksją wewnętrzną (*ChatuGPT/ ChataGPT, ChatowiGPT*) niż formami: *Power Point, Word Perfect, You Tube* i *Open Office*, które pod względem fleksyjnym nie różnią się niczym od zrostów: *PowerPoint, WordPerfect, YouTube* i *OpenOffice*.

12 W tym dużo adresów internetowych typu www.youtube.pl.

13 W egzemplarzach wydrukowanych w 2017 roku (wydanie czwarte, dodruk poprawiony) forma *Word Perfect* już nie widnieje.

14 <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/YouTube-Facebook;10104.html> (J. Grzenia, 9.04.2009, dostęp: 13 czerwca 2023).

15 Abstrahując tu od wariantu z fleksją wewnętrzną, ta bowiem nie jest charakterystyczna dla zrostów obcych.

ChatGPT to wyraz zapożyczony z języka angielskiego, więc na pisownię polską wpływa także ta angielska. W tekstach anglojęzycznych obok formy kanonicznej występują zaś zarówno zestawienia w funkcji nazwy własnej ((24)–(28)), jak i wyrażenia apelatywne ((29)–(31))¹⁶:

- (24) Is *Chat GPT* the world's first truly useful *chatbot*?
- (25) You can ask the *Chat GPT* bot to write an essay on Shakespeare, solve an algebraic equation, and even complete advanced math homework – and it can do it.
- (26) There are various reasons to use *Chat GPT* in our daily lives.
- (27) This blog post will highlight what *Chat GPT* is, how to use it, how it works, what its uses are, the differences with search engines, and limitations of *Chat GPT*.
- (28) This paper used *Chat GPT* to create Irish Limericks.
- (29) According to Usman Khalid Butt, a new use of *chat GPT* surprised him after the death of his father.
- (30) It should be noted that this is not the first example of the ridiculous use of *chat GPT*.
- (31) Now you are assuming what *chat GPT* accomplishes and how effective it is. So the *chat GPT* is a trained *chatbot*, it does not search any single amount of data on the internet.

1.4. Formy docelowe (apelatywne)

Wypadkowa czynników opisanych w podrozdziale 1.3 doprowadziła do pojawienia się w polskich tekstach form apelatywnych, adaptowanych ortograficznie bądź częściowo ((32)–(33)), bądź w pełni ((34)–(36)):

- (32) Sztuczna inteligencja za sprawą *chata GPT* to temat, który od kilku tygodni w mojej bańce informacyjnej w zasadzie nie schodzi z agendy.
- (33) Choć wiem, że nie brakuje stron internetowych i filmików na YouTube, tłumaczących struktury gramatyczne, daj szansę *chatowi GPT*.
- (34) W jaki sposób korzystać z *czata GPT*? Aby korzystać z *czatu GPT*, zazwyczaj należy przejść do strony lub aplikacji, która oferuje taką usługę.
- (35) Czas, który musiałbyś spędzić na researchu i przygotowaniach jest dość długi, ale dzięki *chatowi GPT* możesz go znacznie skrócić.
- (36) Rozmawiałam z *czatem GPT*. Sztuczna inteligencja próbowała mi wmówić, że wydałam książkę i otrzymałam najważniejsze nagrody dziennikarskie w kraju.

¹⁶ Przykłady (24)–(31) pochodzą z Google Scholar.

Ponieważ apelatyzacja skutkuje często tym, że *nomen appellativum* zaczyna określać całą klasę desygnatów (ten typ apelatyzacji Mariusz Rutkowski (2007b: 68) nazywa *generalizacją*: „nazwa firmowa, początkowo denotująca jeden określony wyrób spośród wielu innych tego samego gatunku/rodzaju, zaczyna rozszerzać zakres i obejmować inne (do celowo: wszystkie) wyroby tego rodzaju”), na szczególną uwagę zasługują – na razie pojedyncze – użycia w liczbie mnogiej:

(37) Ch a t y G P T wykorzystywane są do tworzenia krótkich artykułów.

(38) Każdy specjalista ds marketingu, jeśli opanuje digitalowe kompetencje, może spokojnie myśleć o swojej zawodowej przyszłości, nawet w rodzącym się na naszych oczach świecie chatów GPT!

(39) Nie należy zapominać o chatbotach, Internecie rzeczy czy chatach GPT.

(40) Niektóre czaty GPT są darmowe i nie wymagają od użytkowników płacenia za korzystanie z usługi, natomiast inne mogą pobierać opłaty za korzystanie z zaawansowanych funkcji lub za większą ilość zapytań, które użytkownik chce zadawać.

(41) Jednym ze sposobów pozyskiwania danych jest korzystanie z chatów GPT, czyli narzędzia wykorzystywanego w komunikatorach internetowych (typu messenger).

(42) Oczywiście słyszymy o chatach GPT, rozwiązaniach szerokiej klasy, które są świetne.

Do klasy tej należą chatboty oparte na modelu GPT, przede wszystkim te stworzone przez OpenAI, wykorzystujące modele: GPT-1, GPT-2, GPT-3, GPT-3.5 i GPT-4. Niewykluczone jednak, że zostaną do niej włączone także analogiczne produkty innych firm. Nazwa własna ulega bowiem generalizacji między innymi wtedy, gdy denotuje najlepszy bądź najbardziej znany produkt danego rodzaju (Rutkowski 2007b: 68), a *ChatGPT* niewątpliwie ten warunek spełnia (zob. *Wprowadzenie*).

2. Problem rodzaju

Nazwy typu *ChatGPT* mogą mieć w polszczyźnie trojaki rodzaj: (I) taki jak w języku, z którego pochodzą, (II) zgodny z wygłosem albo (III) właściwy hiperonimowi, wskazującemu na przynależność desygnatu do określonej klasy obiektów (np. *ta whisky*, bo *ta wódka*). W języku angielskim *ChatGPT* jest rodzaju nijakiego (zob. także przykłady (25), (27) i (31)):

(43) Ch a t G P T is a powerful AI bot that engages in human-like dialogue based on a prompt. It is designed to respond in a natural, intuitive way and has numerous potential uses.

(44) Ch a t G P T is a large language model trained on a massive trove of information online to create its responses.

Na ten sam rodzaj wskazywałoby również wymowa: *to* [czatdżipiti]¹⁷, podobnie jak *to DVD* [diwidi]. Tymczasem, opierając się na kryterium uzualnym, wypadałoby przypisać nazwie rodzaj męski (tylko jedno poświadczenie przemawia za rodzajem nijakim – przykład (45)):

- (45) ChatGPT powstało w 2022 roku jako chatbot z kategorii „Generate AI”.
- (46) Kiedy w listopadzie zadebiutował ChatGPT, miliony ludzi na całym świecie wręcz rzuciło się, by testować jego możliwości.
- (47) „ChatGPT jest podatny na halucynacje” – ostrzega analityk.
- (48) ChatGPT od OpenAI został oceniony przez zespół Stack Overflow jako „nie-wystarczająco inteligentny”.
- (49) ChatGPT bardziej empatyczny niż lekarze. Sztuczna inteligencja wygrała w 79 proc. przypadków.

Mamy zatem do czynienia z trzecim przypadkiem, kiedy *to nomen proprium* przyjmuje rodzaj właściwy synonimicznemu wyrazowi nadrzędnemu. ChatGPT jest botem, bot zaś jest rodzaju męskozwierzęcego (zob. WSJP PAN), teoretycznie więc taki sam rodzaj powinna mieć nazwa własna, szczególnie że według paradygmatu męskozwierzęcego (kryterium: B. -a) odmieniają się również inne nazwy programów komputerowych zakończone na spółgłoskę, np. *Word* (zob. SGJP) czy *Excel*. Rzecz jasna, dopóki posługujemy się formą kanoniczną, odmienną czysto funkcjonalnie, nie musimy rozstrzygać, czy ma ona konkretnie rodzaj męskozwierzęcy, czy męskorzeczowy. Jest to jednak konieczne, gdy zdecydujemy się użyć którejś z form przejściowych lub apelatywnych.

W internecie znajdziemy wiele poświadczeń¹⁸ form biernikowych zakończonych na -a (zob. także przykład (19)):

- (50) Google ma chatbota Bard, a Bing – ChataGPT.
- (51) Alibaba tworzy własnego ChataGPT.
- (52) Spuszczają ChataGPT ze smyczy.
- (53) Regulator z Włoch zablokował ChataGPT do momentu aż jego właściciel nie zacznie przetwarzać danych osobowych użytkowników zgodnie z wymogami...
- (54) Dowiesz się, jak dostosować ChataGPT do wykonywania określonych zadań, które odpowiadają Twoim potrzebom, takich jak copywriting, programowanie, testowanie itp.

17 Wymowa skrótowca to zresztą osobny problem: *GPT* może być bowiem wymawiane zarówno po angielsku (jak w połączeniu *pyta DVD*): [dżipiti], jak i po polsku (jak w połączeniu *gra RPG*): [gipete].

18 Przykłady (59) i (60) pochodzą z YouTube (zasłyszane wypowiedzi osób z wykształceniem wyższym – nauczycieli akademickich).

(55) Witajcie! Dzisiaj chciałbym przedstawić Wam jedno z najciekawszych osiągnięć w dziedzinie sztucznej inteligencji – Ch a t a G P T.

(56) Testowałem Ch a t a G P T od tygodnia na różne sposoby.

(57) Lepiej zatrudnijcie ch a t a G P T, bo wasi redaktorzy są do bani.

(58) Morawiecki napisał dzisiaj na fejsbuku, że rząd zostanie zastąpiony przez e-rząd i c z a t a G P T.

(59) Co zrobili twórcy ChatGPT, jak on powstał? No stworzyli właśnie c z a t a, z którego mogą korzystać ludzie.

(60) Gdy poprosiłem c z a t a G P T-3.5: podaj mi trzy najświeższe artykuły na temat zarządzania wiedzą w kontekście sztucznej inteligencji, minęło dwie sekundy, czat odpowiedział: ależ oczywiście, bardzo proszę, po czym [...] dostałem trzy artykuły, które nie istnieją.

Jeszcze więcej jest jednak poświadczeń form dopełniaczowych zakończonych na *-u*, charakterystycznych dla rzeczowników rodzaju męskorzeczowego (zob. także przykłady (6), (12), (17) i (34)). Frekwencywność poszczególnych form przypadkowych w polskich tekstach przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Frekwencywność form przypadkowych leksemu *ChatGPT* w polskich tekstach z uwzględnieniem wariantów przejściowych i apelatywów

GOOGLE (TYLKO JĘZYK POLSKI), 11.06.2023			
ChatGPT	3 470 000	ChatowiGPT	656
Chat GPT	108 000	Chatowi GPT	679
czat GPT	11 000	czatowi GPT	873
ChataGPT	7350	ChatemGPT	4040
Chata GPT	2970	Chatem GPT	3090
czata GPT	392	czatem GPT	756
ChatuGPT	40 500	ChacieGPT	1340
Chatu GPT	6190	Chacie GPT	1460
czatu GPT	3090	czacie GPT	1110

Istnieją przynajmniej dwie hipotezy tłumaczące popularność form dopełniaczowych zakończonych na *-u*: (a) użytkownicy języka zaliczają bota do kategorii czatów (może do tego służyć interfejs użytkownika strony <https://chat.openai.com/>, przypominający czat) – wówczas hiperonimem nazwy *ChatGPT* staje się rzeczownik *czat* (a nie – jak wspomniano wyżej – *bot*),

odmieniany według paradygmatu męskorzeczowego (zob. WSJP PAN); (b) użytkownicy, świadomi, że ChatGPT to bot, odmieniają pierwszy człon zrostu lub zestawienia tak jak znany im już rzeczownik *chat/czat*. Zważywszy na założenia niniejszego artykułu, pierwszą hipotezę odrzucam, ponieważ wtedy formę *czat GPT* trudno byłoby uznać za rezultat apelatywizacji nazwy bota *ChatGPT*; należałoby ją raczej interpretować jako wyrażenie stanowiące połączenie zapożyczonego rzeczownika pospolitego *czat* ‘miejsce: strona internetowa, która umożliwia prowadzenie rozmów – czatów’ (WSJP PAN) i skrótowca *GPT* w funkcji przydawki, oznaczające typ czatu, a nie rodzaj bota.

W tym miejscu wypada jeszcze poczynić jedno zastrzeżenie metodologiczne: wyszukiwarka Google nie przedstawia precyzyjnych ani maksymalnie zobiektywizowanych danych. Po pierwsze bowiem, wyniki odnoszą się do stron, na których pojawia się szukana fraza, a nie do jej wszystkich wystąpień. Po drugie, teksty, które analizuje Google, pozbawione są znaczników morfosyntaktycznych (Kilgarriff 2007: 147). Uniemożliwiło to – ze względu na synkretyzm form B. mzw., D. mzw. i D. mrz. (końcówki oboczne: *-a* i *-u*) – precyzyjne ustalenie liczby poświadczeń form B. *-a*. Po trzecie wreszcie, wyszukiwarka nie rozróżnia małych i dużych liter, więc zapytana o formy *ChatGPT*, *Chat GPT* i *czat GPT*, podaje równocześnie wyniki dotyczące fraz *chatGPT*, *chat GPT* i *Czat GPT*. Mimo to dane uzyskane dzięki jej wykorzystaniu pozwoliły na zauważenie tendencji w języku, które uprawniają do wyciągnięcia wiarygodnych wniosków.

Podsumowanie

W artykule opisano proces apelatywizacji nazwy *ChatGPT*, który widoczny jest zarówno w języku polskim, jak i angielskim. W tym drugim jednak, ze względu na niefleksyjny charakter angielszczyzny, forma przejściowa jest jedna, inaczej niż w języku polskim, gdzie poza dwiema formami przejściowymi obecne są i dwie formy apelatywne – niespolszczona i spolszczona (tab. 3).

Tabela 3. Przebieg apelatywizacji nazwy *ChatGPT* w języku polskim i angielskim¹⁹

	JĘZYK POLSKI	JĘZYK ANGIELSKI
Forma kanoniczna	ChatGPT	ChatGPT
Formy przejściowe	ChatGPT – ChataGPT/ChatuGPT Chat GPT – Chata GPT/Chatu GPT	Chat GPT
Formy apelatywne	chat GPT czat GPT	chat GPT

Rezultatem tego procesu jest pojawienie się w języku polskim jednostek homonimicznych w stosunku do leksemów *ChatGPT* ‘bot stworzony przez OpenAI’ i *chat/czat* ‘rozmowa

19 Warto zwrócić uwagę, że z modyfikacją formy kanonicznej mamy do czynienia również w procesie leksykalizacji skrótowców, np.: *PKS* (nazwa własna) – *Pekaes* (nazwa własna) – *pekaes* (nazwa pospolita); *CPLiA* (nazwa własna) – *Cepelia* (nazwa własna) – *cepelia* (nazwa pospolita).

za pośrednictwem internetu lub miejsce na stronie, które umożliwiają jej przeprowadzenie' (por. Rutkowski 2007a: 68): *chat GPT/czat GPT* 'chatbot, który wykorzystuje model GPT' i *chat/czat* 'chatbot' – jednostek mających rodzaj oboczny: męskorzeczowy lub męskozwierzęcy.

Bibliografia

- Cieślukowa A. 2006: *Onimizacja, apelatywizacja a derywacja*, [w:] Z. Abramowicz, E. Bogdanowicz (red.), *Onimizacja i apelatywizacja*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, s. 47–56.
- Grzegorzczkowska R. 2007: *Wstęp do językoznawstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Grzegorzczkowska R., Puzynina J. 1999: *Rzeczownik*, [w:] R. Grzegorzczkowska, R. Laskowski, H. Wróbel (red.), *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Karpowicz T. 2001: *Słownik ortograficzny. Rejestr wyrazów występujących w języku polskim*, Muza, Warszawa.
- Kilgarriiff A. 2007: *Googleology is bad science*, „Computational Linguistics”, nr 33(1), s. 147–151.
- Markowski A. 2018: *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- NKJP: Narodowy Korpus Języka Polskiego (online: <http://www.nkjp.uni.lodz.pl/>, dostęp: 13 czerwca 2023).
- Rudnicka E. 2006: *Eponimizmy versus eponimy. Eponimizmy jako efekt mechanizmu apelatywizacji eponimów*, [w:] Z. Abramowicz, E. Bogdanowicz (red.), *Onimizacja i apelatywizacja*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, s. 185–199.
- Rutkowski M. 2007a: *Apelatywizacja a deonimizacja. Z rozważań nad zakresem terminów*, [w:] A. Cieślukowa, B. Czopek-Kopciuch, K. Skowronek (red.), *Nowe nazwy własne – nowe tendencje badawcze*, Pandit, Kraków, s. 63–71.
- Rutkowski M. 2007b: *O apelatywizacji nazw własnych*, [w:] M. Považaj, P. Žigo (red.), *16. slovenská onomastická konferencia, Bratislava 16. – 17. 9. 2004. Zborník materiálov*, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Bratislava, s. 67–73.
- SGJP: M. Woliński, Z. Saloni, R. Wołosz, W. Gruszczyński, D. Skowrońska, Z. Bronk, *Słownik gramatyczny języka polskiego*, wyd. 4 online, Warszawa 2020 (online: <http://sgjp.pl>).
- WSJP PAN: *Wielki słownik języka polskiego PAN*, red. P. Żmigrodzki (online: <https://wsjp.pl/>, dostęp: 13 czerwca 2023).
- WSO PWN: *Wielki słownik ortograficzny PWN*, red. E. Polański, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2016.
- WSOF: *Wielki słownik ortograficzno-fleksyjny*, red. J. Podracki, Bertelsmann Media – Horyzont, Warszawa 2001.
- WSPP PWN: *Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN*, red. A. Markowski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2018.
- Zdunkiewicz-Jedynak D. 2010: *Wykłady ze stylistyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Ziomek J. 1984: *Metafora a metonimia: refutacje i propozycje*, „Pamiętnik Literacki”, nr 75(1), s. 181–209.

Summary

How ChatGPT becomes chat GPT – about the appellativization of the name of a popular bot

Keywords: ChatGPT, proper noun, appellativization.

The article reconstructs the process of appellativization of the *ChatGPT* name and characterizes factors contributing to the disintegration of closed compound word. It was based on internet and corpus data. It was concluded that appellativization, which results in the *chat GPT* and *czat GPT* forms in Polish and the *chat GPT* form in English, is favored, among others, by the appearance of transitional variants in texts: closed compound word with internal inflection (*ChataGPT/ChatuGPT*) and open compound word with inflected head noun (*Chata GPT/Chatu GPT*) in Polish and open compound word *Chat GPT* in English.